

**ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ
В РОЗРІЗІ ІСТОРИОГРАФІЇ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ**

Стражнікова І.В.

(доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика,
ПНУ імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, Україна),

Кожокар М.В.

(кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
фізичного виховання,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна)

**PROBLEMS OF VOCATIONAL EDUCATION OF RURAL YOUTH
IN THE CONCERN OF HISTORIOGRAPHY
OF THE WESTERN REGION OF UKRAINE**

Strazhnikova I.V.

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Bogdan Stuparyk
Pedagogical Department and educational management,
State Pedagogical University «Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University», Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Kozhokar M. V.

(Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Physical Education,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine)

Анотація. У статті автори розглядають різноманітні підходи науковців до аналізу проблем розвитку професійної освіти в Західному регіоні України в контексті її функціонування в різні історичні періоди. Вивченню проблем та перспектив її розвитку в системі державної кадрової

політики. Визначено основні проблеми розвитку професійної освіти в Україні та напрями її реформування, серед яких особлива роль відводиться практичній спрямованості вищої освіти та її орієнтації на перспективні потреби ринку праці, роботодавців та навчальних закладів щодо підготовки фахівців, удосконаленню управління системою професійної освіти в Україні.

Abstract. In the article the authors consider various approaches of scientists to the analysis of problems of development of vocational education in the Western region of Ukraine in the context of its functioning in different historical periods. The study of problems and prospects for its development in the system of state personnel policy. The main problems of vocational education development in Ukraine and directions of its reform are identified, among which a special role is given to the practical orientation of higher education and its focus on the long-term needs of the labor market, employers and educational institutions for training, improving vocational education management in Ukraine.

Ключові слова: Західний регіон України, професійна освіта, історіографія, фахове шкільництво, доробок, трудова підготовка, школи працюючої молоді.

Key words: Western region of Ukraine, vocational education, historiography, vocational schooling, achievements, labor training, schools of working youth.

Чи не найбільш складним, багатошаровим, мінливим компонентом системи освіти є професійна. Масив наукової літератури з історії її розвитку, зокрема в західноукраїнському регіоні відображає множинність внутрішньої структури професійної освіти як системного об'єкта, що охоплює різні предметні галузі трудової діяльності та професійного розвитку на всіх етапах життєдіяльності особи. Кожен елемент професійної

освіти являє собою окрему складну підсистему надання освітніх послуг. Зважаючи на такі обставини, оптимальним вважаємо підхід, що передбачає почерговий аналіз радянської та сучасної історіографії розвитку професійно-технічної, вищої, педагогічної освіти, професійної перепідготовки та інших аспектів, пов'язаних з цим явищем.

Так, активно вивчалася підготовка робітничих кадрів за доби соціалістичних перетворень, що знайшло відображення у роботах історико-педагогічного спрямування О. Бамбадьорової, В. Баранова, А. Веселова, С. Клапчука, М. Пузанова, Г. Терещенка та ін. Цей доробок свідчить, що дана проблема почала предметно розроблятися лише у 1970-х рр., тож він виявився чи не найбільш ідейно пронизаним, позаяк науковці невідступно слідували компартійній доктрині й обґрунтували відповідним статистичним матеріалом.

У концентрованому вигляді такі рефлексії відображає дисертація М. Яценка [12]. Автор у викривленому світлі показує стан фахового шкільництва на Буковині, в Галичині, Закарпатті у першій третині ХХ ст.: применшує кількість державних закладів, де навчали робітничих спеціальностей; критикує їх за «недоступність» для дітей трудящих, а про приватні заклади і курси такого типу взагалі не згадує.

Особливості розвитку профтехосвіти у західноукраїнському регіоні знайшли відображення у праці Н. Ничкало [4], яка представила її поступ за доби «завершення будівництва соціалізму» та «будівництва комунізму». Автор відстежила зміни у реформуванні й нарощуванні матеріально-технічної бази системи профтехосвіти регіону, показала динаміку розширення структури і зміну пріоритетів діяльності навчальних закладів.

Окремо відзначимо мемуарно-дослідну роботу О. Степанів «Трудові резерви Львівщини» [8]. Автор з позицій позитивістської історіографії показала відкриття перших повоєнних ремісничих училищ, виробничу діяльність її вихованців для потреб фронту, формування системи трудових

резервів у вигляді мобілізації, коли навіть підлітків 12-14 років силоміць змушували вступати до її закладів.

По-своєму унікальним є доробок Б. Ступарика, що в різних ракурсах розкриває поступ професійно-технічної освіти на Прикарпатті від детального аналізу організації освітнього процесу в Івано-Франківському ПТУ № 3 до розвитку цієї освітньої сфери в Україні [11, с. 76-133]; з'ясовує її розвиток на Прикарпатті та в інших областях Західного регіону за роки радянської влади через призму власного досвіду; один з перших досліджує на початку 1990-х рр. розгортання фахової освіти в регіоні з кінця XIX ст., коли вона почала кристалізуватися як окремий освітній напрям [10].

Порівняно з іншими галузями, найменш дослідженим в радянській історіографії залишився розвиток середньої спеціальної освіти в західноукраїнському регіоні. Навіть у спеціальних дослідженнях її поступ розглядався в одній площині з вищою освітою, тож її загальний образ (структура, кількість закладів тощо) залишився доволі розмитим.

Фахівців давно непокоїть помітне відставання української молоді за рівнем професійної і кваліфікаційної підготовки. Відсутність належної системи матеріального стимулювання, несприятливі умови трудової діяльності і значний відсоток тяжкої фізичної праці деформують систему професійної орієнтації. Складність не тільки в тому, що продуктивна праця у сфері виробництва нашої держави поступово втрачає пріоритетність серед молодих людей, а й в інерційності економічних процесів, які потребуватимуть корекції упродовж десятків років.

Сучасна вітчизняна історіографія розвитку професійно-технічної освіти у Західному регіоні України деякою мірою є «дзеркальною протилежністю» радянській: головна увага спрямована на вивчення її становлення у 1920/30-х рр., тоді як друга половина XX ст. висвітлюється переважно у загальному контексті освітніх процесів. За відсутності

спеціального комплексного дослідження проблема вивчається переважно за окремими регіонами (областями). Це знайшло відображення у розділах монографій чи публікаціях про становлення фахового шкільництва на Буковині, Волині, в Галичині, на Закарпатті.

Так, у другій половині ХХ ст. деякі організації не проявили наполегливості в розширенні мережі, зокрема вечірніх шкіл, тому народногосподарський план по контингенту шкіл сільської молоді був виконаний в 1958/59 н.р. в цілому по західним областям лише на 91%, в тому числі у Волинській області на 85, 5%, в Івано-Франківській – на 87, 7%. Вечірні школи погано були забезпечені вчителями більшість з них працювало тут за сумісництвом. У діяльності вечірніх шкіл негативно позначалося і те, що більше 70% з них не мали своїх приміщень, навчальних кабінетів, наочних посібників, і проводили заняття на базі загальноосвітніх масових шкіл. Керівники, партійні і комсомольські організації деяких радгоспів і колгоспів не виявляли належної турботи про забезпечення нормальних умов для навчання молоді. В результаті цього, а також низький рівень освітньої роботи в школах сільської молоді, середня успішність в 1958-1959 н.р. становила всього лише 70,1%. Мали місце плинність і відсів учнів: у 1958-1959 н.р. кількість учнів скоротилася в Волинській області на 28%, в Рівненській – на 28,7%, Чернівецькій – на 27,6%, Івано-Франківській – на 20,7% [1, с.127].

У Львівській області в 1960/61 н.р. працювало 301 школа і окремі класи сільської молоді, 3 заочних школи. У них навчалася 10,9 тис.осіб, замість 5,1 тис.осіб в 1959 році. 5 шкіл сільської молоді розпочали навчання у власних приміщеннях [1, с.130].

Таблиця 1

**Виконання народогосподарського плану по контингентам шкіл
робітничої і сільської молоді в заочних середніх шкіл в 1960 р**

№п/п	Області	План	прийняття	Виконано	% виконання
------	---------	------	-----------	----------	-------------

		учнів		
1.	Волинська	8400	9336	111,1
2.	Львівська	23400	27061	112,0
3.	Рівненська	7400	9458	127,8
4.	Івано-Франківська	7300	8832	121,0
5.	Тернопільська	7250	7778	107,2
6.	Чернівецька	11100	16114	145,2
7.	Закарпатська	70000	7699	110,0

[1, с.130].

Успіхи, досягнуті вечірніми школами, стали великим кроком у боротьбі за впровадження їх в основні початкові заклади з підвищення загальноосвітнього рівня сільської молоді (Таблиця 2).

Таблиця 2

**Розвиток вечірніх (змінних) і заочних шкіл сільської молоді
західних областей УРСР**

	Навчальний рік							
	1959-1960		1960-1961		1961-1962		1962-1963	
	Шкіл/ класів	Учні/ тис.	Шкіл/ класів	Учні/ тис.	Шкіл/ класів	Учні/ тис.	Шкіл/ класів	Учні / тис.
Вечірні школи	1238	22,6	1624	50,2	2085	76,8	2226	90,8
Заочні школи	9	4,9	18	10,2	55	28,8	71	63,6
Всього	1247	27,5	1642	60,4	2140	105,6	2297	154,4

[1, с.138].

У систему вечірнього заочного навчання були внесені істотні зміни, спрямовані на її вдосконалення: з 1962-1963 н.р. була введена семестрова структура, встановлена залікова система обліку знань учнів, прийом в школи здійснювався двічі на рік (літо і взимку); значно розширилася мережа класів зі скороченим терміном навчання за курс восьмирічки, а також заочних шкіл і відділень, особливо в сільській місцевості; певна

частина молоді здобула освіту шляхом екстернату [1, с.142]. У наступному навчальному році у вечірніх школах працюючої молоді навчалося 23,5 тисячі юнаків і дівчат, проти 8,2 тис. у 1959-1960 н.р. Про зменшення відсіву учнів в навчальних комбінатах, зокрема Чернівецької області в 1963-1964 н.р. свідчать дані таблиці 3.

Таблиця 3

**Показники відсіву учнів в навчальних комбінатах в
Чернівецькій області (1963-1964 н. р.)**

Райони	Школи сільської молоді		Начальні комбінати	
	Вибуло учнів	% відсіва	Вибуло учнів	% відсіва
Вижницький	65	10,0	7	3,6
Глибоцький	187	11,5	64	6,4
Кельменецький	323	14,3	117	12,7
Кицманський	232	9,4	18	2,7
Новоселецький	289	10,2	15	1,3
Староженецький	158	12,0	36	4,6

З таблиці видно, що відсів учнів шкіл сільської молоді в області склав 10,2%, а навчальних комбінатів – 5,2%, тобто зменшився майже в два рази [1, с.146].

Так, в Великокучурівському навчальному комбінаті, крім вечірньої школи сільської молоді, де навчалося 248 осіб, отримали знання 54 заочника загальноосвітніх шкіл, технікумів і група екстернів в 15 чоловік; працювала група з підготовки до вузів і технікуми; придбала спеціальність шофера – 4 чол., тракториста-машиніста – 18 чол., будівельника – 15 чол.; підвищили кваліфікацію 24 шофера, 30 трактористів. Крім цього при комбінаті працював університеті здоров'я (108 чол.), клуб цікавих зустрічей (140 чол.), атеїстичний гурток (20 чол.), ансамбль пісні і танцю (32 чол.). А ось на базі агрохімічної лабораторії колгоспу працював

університет передового досвіду і курси хімічного всеобучу, в яких налічувалося 140 чоловік. Всього в навчальних комбінатах Чернівецької області придбали нову спеціальність близько 2 тисяч осіб і підвищили професійний рівень понад 2 тисяч юнаків і дівчат [1, с.147].

Органічне поєднання з виробництвом викликало в учнів великий інтерес до оволодіння знаннями, що сприяло більш глибокому засвоєнню програмного матеріалу. Так, у 1963-1964 н.р. успішність і якість знань учнів навчальних комбінатів виявилися вищими в порівнянні зі школами сільської молоді.

Таблиця 4

Показники успішності та якості знань учнів навчальних комбінатів (1963-1964 н.р.)

Тип НЗ	Загальна успішність (%)	Якість (%)
Школи сільської молоді	91	13
Навчальні комбінати	93,3	18,3

[1, с.148].

Можливість широкого вибору форм навчання і підвищення професійно-технічного рівня без відриву від виробництва викликали великий інтерес з боку молоді до навчання. Навчальні комбінати вели значну виховну та культурно-масову роботу, систематично читались лекції і доповіді на різні теми; спільно з Будинками культури і сільськими клубами влаштовували вечори художньої самодіяльності, диспути, читацькі конференції тощо.

В основу організації навчальних комбінатів була покладена ідея не тільки зосередження в єдиному центрі всіх форм освіти молоді, а й згуртування сільської інтелігенції, керівників організацій, колгоспів, радгоспів задля проведення освітньої роботи. Таким чином комбінати не тільки готували механізаторів і фахівців інших масових професій на більш високій загальноосвітній і політехнічній основі, не тільки сприяли

підвищенню знань, впровадження передових методів праці, а й готували до вступу в сільськогосподарські професійні та вищі ЗО. Так молодь отримувала кваліфікацію без відриву від виробництва, що відповідало його інтересам практичної діяльності.

Водночас напрацьовано певний алгоритм висвітлення даної проблеми. Науковці аналізують розвиток фахової освіти за формою власності (державні, приватні, крайові), за типами навчальних закладів і відомчою приналежністю (промислові, фахові, торговельні, рільничі), за рівнем підготовки кадрів (вищі, середні, нижчі) тощо. Чітко окреслюється специфіка структурно-територіальної мережі фахових шкіл, зокрема у Галичині (розташовані у повітових містах, центральні заклади мали місцеві філіали, при яких діяли фахові курси) та в інших регіонах. Утім існуючий доробок недостатньо відображає тенденції розвитку фахового шкільництва у масштабі західноукраїнського регіону за дорадянського періоду, а також проблеми формування їх викладацького корпусу тощо.

Натомість активізувалося вивчення діяльності окремих діячів з розбудови фахової освіти в регіоні. Цю тенденцію ілюструють праці З. Гіптерс, Г. Дегтярьова, І. Курляк [2], О. Ковальчук [3] про Д. Коренця – громадського та кооперативного діяча, педагога, який відіграв визначну роль в організації фахового шкільництва у Галичині наприкінці ХІХ – першій половині ХХ ст., у розвитку теорії й практики навчання і виховання майбутніх фахівців.

За відсутності синтезованих студій з історії професійно-технічної освіти у західноукраїнському регіоні маємо окремі узагальнюючі та регіональні дослідження, де дана проблема висвітлюється в історичній ретроспективі (наскрізно). Передусім відзначимо фундаментальне видання «Профтехосвіта України ХХ ст.» [7], де у вигляді окремих нарисів розкривається її розвиток за областями. Вони відрізняються один від одного у структурно-змістовому відношенні [9, с. 151-152]. Визнаючи, що

дане видання становить істотний крок уперед в напрямі систематизації знань про розвиток профтехосвіти в Україні, у змістовому відношенні воно більшою мірою відповідає характеру загальноісторичних, аніж історико-педагогічних студій. Це актуалізує потребу підготовки комплексного педагогічного дослідження про становлення і розвиток цієї галузі освіти в Західному регіоні.

Певні передумови для цього створюють дослідження, що висвітлюють її історичний поступ на рівні окремих областей. В якості прикладів відзначимо розділ узагальнюючої праці з історії освіти на Закарпатті [5], де показані чинники та структурно-територіальна мережа розвитку профтехосвіти у ХХ ст., але відсутня характеристика її дидактичної складової. Хоча праця «Професійно-технічна освіта Львівської області в 1990-1997 рр.» [6] не відповідає канонам академічних студій, вона детально відображає процеси трансформації цієї освітньої галузі з радянської волюнтаристсько-адміністративної в національно-зорієнтовану демократичну за формою і змістом модель. Дана книга дозволяє говорити про вичерпну реконструкцію її реформування у межах регіону за вказаних років.

Отже, виявлено низку причин, які гальмували розвиток технічної творчості саме сільських учнів: недостатня кількість кваліфікованих учителів, відповідного устаткування та посібників; відсутність приміщень для навчальних майстерень; переповненість класів; виконання завдань з трудового навчання в домашніх умовах, що унеможлиблювало контроль за процесом самостійного виготовлення виробів дітьми.

Список літератури:

1. Вязовецкий В.М. Воспитательная работа партийных организаций западных областей Украины среди сельской молодежи в период развернутого строительства коммунизма (1959-1963 гг.): *дис...к.и.н.* Киев, 1965. 180 с.

2. Гіптерс З. В., Дегтярьова Г. С., Курляк І. Є. Денис Коренець - розвиток фахового шкільництва (кінець XIX - початок XX століття). *Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах*: наук.-метод. зб. Харків, 1996. С. 181-183.

3. Ковальчук О. Б. Освітня діяльність і педагогічні погляди Дениса Коренця в контексті розвитку українського кооперативного шкільництва у Галичині (кінець XIX – перша половина XX ст.): *дис... канд. пед. наук*: 13.00.01. Львів, 2000. 268 с.

4. Ничкало Н. Г. Професійно-технічна освіта. *Розквіт народної освіти в західних областях України* / за заг. ред. Тимохіна Б. Київ: Радянська школа, 1979. С. 135-159.

5. Освіта Закарпаття: *монографія* / В. В. Химинець, П. П. Стрічик, Б. М. Качур, М. І. Талапканич. Ужгород: Карпати, 2009. 464 с.

6. Професійно-технічна освіта Львівської області в 1990-1997 рр. Львів, 1997. 157 с.

7. Профтехосвіта України XX століття / за ред. Н.Ничкало, С. Гончаренко, Р. Гуркевич, Т. Десятов. Київ, 2004. 874 с.

8. Степанів О. Трудові резерви Львівщини. Львів: Вільна Україна, 1947. 46 с.

9. Стражнікова І. В. Розвиток педагогічної науки в дослідженнях Західного регіону України другої половини XX – початку XXI століття: історіографічний контекст: *монографія*. Івано-Франківськ: НАІР, 2015. 616 с.

10. Ступарик Б. З історії розвитку гімназійної освіти. *Український освітній журнал*. Львів, 1994. № 1. С. 56-67.

11. Ступарик Б. З порога вічності: автобіографічна сповідь. Івано-Франківськ: Нова зоря, 2005. 208 с.

12. Яценко Н. А. Развитие профессионально-технического образования в западных областях УССР (1944-1969 гг.): *автореф. дис. ... канд. пед. наук*: спец. 13.00.01. Одесса, 1973. 21 с.